

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

**SYMPOSIUM
HISTORIOGRAPHICUM
CZERCASIENSIVM**

—∞ Том II ∞—

Нові сенси історичного знання

Черкаси
2017

УДК 930 (477)

Symposium historiographicum Czercasiensium = Черкаський історіографічний симпозиум / За ред. В. Масненка. – Т. II (Нові сенси історичного знання). – Черкаси, 2017. – 230 с.

ISBN 978-966-353-459-6

Редакційна колегія:

Гоцуляк В. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Добржанський О.В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Ю.Федьковича)
Зашкільняк Л.О., д-р. іст. н., проф. (ЛНУ ім. І.Франка)
Земзюліна Н. І., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Івангородський К. В., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Карев Д. В., д-р. іст. н., проф. (ГДУ ім. Янки Купали, м. Гродно, Білорусь)
Колесник І.І., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Корновенко С. В., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Масненко В. В., д-р. іст. н. проф., відповідальний редактор (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Михайлюк Ю. М., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Морозов А. Г., д-р. іст. н., проф. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Присяжнюк Ю.П., д-р. іст. н., проф., відповідальний секретар (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Сердженґа Павел, д-р. габіліт., проф. (Жешувський університет, м. Жешув, Польща)
Синявська Л. І., д-р. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)
Стемплік Анджей, д-р. габіліт., проф. (УМСК, м. Люблін, Польща)
Тельвак В. В., д-р. іст. н., проф. (Дрогобицький ДПУ ім. І.Франка)
Удод О. А., д-р. іст. н., проф. (Інститут історії України НАН України)
Шамара С. О., канд. іст. н., доц. (ЧНУ ім. Б.Хмельницького)

Рецензенти:

Ластовський В.В., д-р. іст. н., проф. (Київський національний університет культури)
Яремчук В.П., д-р. іст. н., проф. (НУ «Острозька академія»)

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького, протокол № 5, від 15 лютого 2018 р.*

ISBN 978-966-353-459-6

© Автори, 2017
© ЧНУ, 2017

ЗМІСТ

Вступне слово	5
----------------------------	---

Методологія історіографічних студій

Калакура Я. С. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ	9
Ясь О. В. ПОНЯТТЯ «КУЛЬТУРНА ЕПОХА» ТА «СТИЛЬ МИСЛЕННЯ» ЯК ДОСЛІДНИЦЬКІ ІНСТРУМЕНТИ	21
Масненко В. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ НОВАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ У КОНТЕКСТІ СВІТОГЛЯДНОЇ КРИЗИ НА РУБЕЖІ XIX-XX ст.	37
Присяжнюк Ю. П. КРИЗА «АННАЛІВ», ЯКА «БАГАТО ОБЦЯЛА», І СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ: СЕЛЯНОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ	51
Івангородський К. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕТНОГЕНЕЗУ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У СУЧАСНІЙ БІЛОРУСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	66

Концептуалізація історичного знання

Вирський Д. С. НОТАТКИ ДО ВІТЧИЗНЯНОГО ГРАНД-НАРАТИВУ: УКРАЇНА В РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ (1505-1795).....	84
Гирич І. Б. ІСТОРІОСОФСЬКИЙ КОНЦЕПТ «УКРАЇНСЬКА ШЛЯХТА» В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО	106

Грушевськознавство

Тельбак В. В. МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ У КОЛІ СКАНДИНАВСЬКИХ КОЛЕГ	123
Ващенко В. В. “СИНДРОМ РІЧНИЦІ”? “ЗАГАДКА СМЕРТІ” [С / М] ГРУШЕВСЬКОГО ЯК ПРОБЛЕМА ПСИХОГЕНЕАЛОГІЇ ТА НАУКОВОЇ РАЦІОНАЛЬНОСТІ ЕПОХИ FIN-DE-SIECLE	135

Костянтин ІВАНГОРОДСЬКИЙ

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ЕТНОГЕНЕЗУ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН У СУЧАСНІЙ БІЛОРУСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ

Інерція недооформленої через відомі події початку ХХ ст. системи національної історіографії в Білорусі (в тому числі її міфологічного канону), з розпадом СРСР змусила сучасних білоруських істориків з посиленою увагою звернутися до часів появи слов'ян, з надією віднайти там і появу етнічності сучасних білорусів. Намагання нашвидкуруч створити новий «національний міф», проте, відразу зіштовхнулося зі значною кількістю суто фахових труднощів, пов'язаних, у першу чергу, з полідисциплінарністю тематики (джерелознавство, археологія, антропологія, лінгвістика, зрештою, етнологія) та її теоретично-методологічним осягненням. Масштабність же проблеми етнічної історії східних слов'ян вимагала (й досі вимагає) кардинальної переоцінки можливостей білоруської історіографії, особливо щодо якісного переформатування теоретичного базису відповідного студювання.

Нетривалий період національно-державного ренесансу завершився в середині 1990-х рр., а в результаті, відбувся болісний розкол білоруської історіографії, в «офіційній» частині якої відтепер почалося по суті консервування попередніх – «советських» – традицій. На нашу думку, це вкрай негативно позначилося й на рівні теоретично-методологічного осягнення історії білоруськими фахівцями. Більшість останніх і надалі дотримуються єдиної відомої їм системи координат політизованого «марксистського позитивізму», наївно вважаючи при цьому, що зможуть швидко та безболісно інтегрувати його шляхом косметичних правок до сучасного «національного» проекту білоруської історії, ігноруючи одночасно методологічний плюралізм.

Самі ж білоруські вчені змушені констатувати «особливо гостру форму» сучасної теоретично-методологічної кризи білоруської історіографії¹. При цьому важко не помітити, що останній досі притаманний переважно радянський стиль у царині методологічного та термінологічного конструювання досліджень, у тому числі й етноісторичних. Відповідно, в її межах набули продовження й характерні риси, властиві советській історіографії. В цьому контексті можна погодитись із українським істориком Я. Калакурою, що як у сучасній українській, так і в білоруській історіографії досі помітним і живучим є «синдром комунізації» істориків. Сутність останнього – це «методологічна колаборація, консервативне мислення, неприйняття нового, вороже ставлення до інших ідейних течій, ідеологій, до

¹ Нечухрин А., Рамазанов С. Содержание понятия «кризис историографии» // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны : навук. зб. / рэдкал. : У. Сідарцоў [і інш.], – Вып. 3. – Мінск : БДУ, 2007. – С. 39.

націоналізму, релігії, а також різні фобії, наприклад страх покарання за будь-яке відхилення від офіційної лінії, тощо»².

Незважаючи на те що, значна частина білоруських істориків фахово сформувалася вже в пострадянський період, їхні методи дослідження та стиль історіописання мало чим відрізняються від радянських трафаретів. У цьому зокрема виявляється і «совкова свідомість», для якої, на думку Я. Калакура, притаманні віра в радянські ідеологічні міфи, рабська психологія, популістська риторика, агресія та максималізм. Крім цього, їй характерні подвійна мораль, боязнь особистої відповідальності, одномірність оцінок, нетерпимість до думки іншого й очікування на опіку з боку держави і привілеї³.

Розриву із советською історіографічною спадщиною у сучасній білоруській історіографії, на переконання О. Шутової, так і не відбулося. Передусім, завдяки державній підтримці, що надає перевагу «консервуванню» та відтворенню не лише штампів цієї спадщини, але й її стилю та підходів, одночасно, як і раніше, застосовуючи точкою референції Росію⁴. Навіть ті білоруські «національні» історики, які орієнтуються у своїх дослідженнях на «європейські цінності», все одно демонструють «старі» практики, з такими самими методологічними підходами. Для «офіційної» ж сучасної білоруської історіографії в межах підтримки советськості загалом властивий досить активний росієцентризм. О. Шутова визначає цей напрям як «слов'янський націоналізм» білоруського національного дискурсу, що відбувається по суті у формі державної ідеології режиму О. Лукашенка та містить уявлення про «слов'янську велич і ностальгію за радянським часом»⁵.

Відомий дослідник «науково-політичного феномену» советської історіографії Ю. Афанасьєв також, зрештою, дійшов висновку, що її монолізм і монополізм відносно історичної істини доповнювала тотальна заполітизованість власне самих уявлень про істинне та неправдиве в історичній науці. Політизованість ця була присутня безпосередньо й у теоретичних основах історичної науки, оскільки політичне в основі марксистське вчення розглядалося та застосовувалося як загальнонаукова концепція⁶. На жаль, сучасна білоруська історіографія також перейняла цю хибу ставити пріоритет ідеології над науковістю, а політичну доцільність вище історичної відповідності.

Державна ідеологія у сучасній Білорусі, з погляду С. Жмуровського, тисне на всю гуманітарну науку та по-суті замінила для неї методологічні принципи

² Калакура Я. «Синдром комунізації» істориків і його живучість у пострадянській українській історіографії // Історик і Влада : колективна монографія / відп. ред. В. Смолій. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2016. – С. 70.

³ Калакура Я. Комплекс «совковості» пострадянської історіографії // Україна-Європа-Світ : зб. наук. пр. Серія : Історія, міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 16. – С. 171.

⁴ Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – Минск, 2007. – 191 с. – Рукопис [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.shutova.com. – С. 167–168.

⁵ Shutova O. Culinary discourses of Belarusian nationalism: On «truly Belarusian cuisine» and «potato-eaters» // Схід–Захід: іст.-культ. зб. – Вип. 16–17 : Неоантиколоніалізм vs неоімперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі / за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевч. – Харків : НТМТ, 2013. – С. 247.

⁶ Афанасьев Ю. Феномен советской историографии // Отечественная история. – 1996. – № 5. – С. 165.

наукового дослідження, перетворюючи поступово на схоластику⁷. Враховуючи при цьому стан згубної самоізоляції білоруської історіографії, подібний державний «вплив» на неї може зумовити ще більш негативні наслідки. А. Смалянчук у цьому контексті вважає, що у такий спосіб влада далеко небезуспішно прагне перетворити історію на ідеологічну служанку сучасного режиму⁸. Саме через це, на думку Г. Семянчука, «у білоруській історичній науці дотепер немає теоретичних і методологічних дискусій, оскільки вся проблема полягає у визнанні чи ні ідеології»⁹.

В межах такої парадигми сучасної білоруської історіографії проти самих же білорусів і надалі працюють російські імперські міфи. Зокрема це міф про білорусів як «зіпсовану поляками» в часи Речі Посполитої частину руського / російського етносу, а також щодо появи білоруської нації тільки в часи та завдяки СРСР. Ю. Вашкевіч взагалі вважає, що білоруська нація досі не сформована, а тому сьогодні «советськість» заміняє білорусам брак національної ідентичності¹⁰. Критикує білоруських інтелектуалів і А. Казакевіч за їхнє легковірне сприйняття радянського стереотипу, згідно якого білоруська національна ідентичність дорівнює тільки фольклорному, селянському, колгоспному, а відтак, «антимодерному», несучасному й архаїчному вимірам¹¹. Він же небезпідставно доводить неспроможність сучасного білоруського політикуму створити подібну та співмірну радянській ідеологічну систему¹², через відсутність якраз необхідної для звеличення режиму історичної літератури.

Частина «академічних» істориків взагалі продовжує демонструвати суто советську методологію пізнання минулого дотепер. Так, у 2007 р. вийшла друком праця П. Петрікова «Нариси новітньої історіографії Білорусі», схема якої, за влучним спостереженням А. Кіштімава, доволі проста – «є класи і є класика – доробок білоруської радянської історіографії, а все, що з'явилося на білоруській історичній ниві за останні десятиліття, П. Петріков перевіряє на відповідність класовому підходу та досягненням цієї історіографії». По суті, в межах сучасної історичної науки Білорусі, як за сталінських часів, історіографічний жанр знову почав набувати рис політичного доносу¹³.

Суто советська риторика властива й історіографічним студіям В. Бандарчика. Для прикладу, наведемо (ми спеціально візьмемо для цього лише одну сторінку з його книги) найбільш характерні кліше, застосовувані цим «сучасним» істориком: «Він (Я. Станкевіч. – К. І.) проводить політику відриву білоруського народу від братнього йому російського народу»;

⁷ Жмуrowsкий С. Белорусская историография о трансформации белорусского общества // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця : у 4 ч. – Ч. 4 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна : ГрДУ, 2003. – С. 17.

⁸ Смоленчук А. Прощание с имперским нарративом? // *Ab Imperio*. – 2008. – № 4. – С. 383.

⁹ Семянчук Г. [Выступ у дыскусіі] // Вялікае княства Літоўскае: гісторыя вывучэння ў 1991–2003 гг. : мат. міжнар. круглага стала (Гродна, 16–18 мая 2003 г.) / рэдкал. : С. Каўн (адказ. рэд.) і інш.]. – Мінск : Медисонт, 2006. – С. 222.

¹⁰ Waszkiewicz J. Odmiany współczesnej białoruskiej tożsamości // *Annus Albaruthenicus*. – Vol. 11. – Krynki : Villa Sokrates, 2010. – S. 51.

¹¹ Казакевіч А. «Арыенталізм», альбо некалькі заўваг пра «казус Беларусь» // *ARCHE*. – 2005. – № 6. – С. 61.

¹² Казакевіч А. Ідэалагічная інфраструктура Беларускае палітыкі // *ARCHE*. – 2006. – № 12. – С. 35.

¹³ Кіштымаў А. Падвядзеньне вынікаў альбо зьвядзеньне рахункаў? // *ARCHE*. – 2007. – № 7–8. – С. 24.

«націоналістичні антинаукові теорії походження білоруської народності»; «зарубіжні реакційні емігрантські центри»; «Н. Вакар у своїй історії Білорусі з реакційних позицій намагається показати етногенез білорусів»; «автори остаточно розгромили націоналістичні теорії, що мали місце в українській і білоруській етнографії та підтвердили висновки Шахматова та Карського про спільність походження російського, українського та білоруського народів»¹⁴ тощо.

Безумовно у сучасному білоруському гуманітарному дискурсі присутні також праці, автори яких демонструють більш виважений підхід, у межах якого застосовується критичний метод переосмислення, зокрема теорії етносу та етнічних процесів. Однак далеко не всі дослідники, на жаль, прагнуть такого переосмислення. Тому й надалі зустрічаються інтерпретації етнічної історії східних слов'ян згідно стадіально-формаційного підходу. Дехто, як наприклад П. Чигринов, до того ж характеризують це давно спростоване (і науковцями, і жителями) теоретично-методологічне непорозуміння як «загальноприйняте». Особливо прикро, що така риторика міститься у навчальному посібнику: «У сучасній науці прийнято розділяти становлення і розвиток етносів на три стадіальні періоди. До найранішого відносяться племена, характерні для первісного ладу. З рабовласницьким і феодальним ладом зазвичай пов'язують такий тип етносу, як народність... Підрив економічно-політичної єдності веде до подрібнення народності, оскільки їй ще не властива така стійкість, як нації. Саме це сталося з давньоруською народністю, коли вузькоєгоїстичні прагнення окремих князівсько-феодальних кланів переважили інтереси етнічної спільноти»¹⁵.

Попри те, що від середини 1960-х рр. для радянських етнологів (але не для П. Чигринова) так і залишилася невирішеною проблема теоретичного узгодження «марксової п'ятичленки» з етнічною тріадою «плем'я – народність – нація», П. Чигринов і решта його білоруських колег, які є адептами подібного погляду, чомусь впритул не бажають чути головного творця радянської теорії етносу Ю. Бромля, який неодноразово закликав узагалі не ототожнювати такі поняття, як «плем'я», «народність» і «нація» з явищем «етносу». Адже перші три спільноти в таксономічному відношенні є не суто етнічними, а згідно теорії Ю. Бромля, є етносоціальними, яким притаманні цілком інші закономірності спільнотного формування, розвитку та буття.

З позицій советської методології етногенез білорусів розглядають й інші сучасні білоруські історики. Наприклад, С. Марозова переконує, що «початок етногенезу білорусів, як і багатьох інших сучасних європейських народів, відноситься до останніх етапів первісного ладу, епохи військової демократії та ранньокласового суспільства»¹⁶. Не менш дискусійними є й твердження, що в IX–XIII ст. на території Білорусі «уживалися та перепліталися три основні соціально-економічні уклади: родоплемінний, рабовласницький і

¹⁴ Беларусь : у 8 т. – Т. 3 : Бандарчык В. К. Гісторыя этналагічнага вывучэння / АН Беларусі, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Бел. навука, 1999. – С. 300.

¹⁵ Чигринов П. Г. История Беларуси. 2-е изд., доп. – Минск : Польша, 2002. – С. 14.

¹⁶ Марозова С. Этногенез беларусаў ці этнічныя працэсы на беларускіх землях у XIII–XVI ст. // Гісторыя Беларусі : у 2 ч. – Ч. 1 : Са старажытных часоў да канца XVIII ст. / І. Крэнь [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2000. – С. 302.

феодалний», а «феодалізм як формація почався на Білорусі саме з IX ст.»¹⁷. Так само, як і те, що «розселення східних слов'ян на території Білорусі співпало в часі з розкладом первісного суспільства і розвитком на білоруських землях переважно феодалних відносин»¹⁸. Своєю чергою А. Самусік вважає, що «строкатий поліетнічний склад населення Білорусі істотно вплинув на формування феодалної соціально-класової структури місцевої громадськості»¹⁹, але що мається на увазі під цими термінологічними вивертами залишилося незрозумілим. На жаль, подібних анахронізмів у сучасній білоруській історіографії існує доволі багато, але телеологічна істматівська риторика нічого, як відомо, науково не доводить, а лише постулює «єдиноправильне» бачення тих чи інших історичних явищ.

Рудиментом советськості у сучасній білоруській історіографії лишається й безумовне визнання найвищої «авторитетності» саме російських дослідників, у тому числі й у царині теоретичних конструкцій, пов'язаних із етнологічними студіями. Водночас ними прикриваються, аби самотужки не розглядати відповідні питання. Красномовний приклад цього знаходимо у поясненні до монографії Т. Мікуліч: «Теоретично-методологічною основою книги є праці *відомих дослідників* у сфері теорії мови й етнічної свідомості, наукові концепції яких отримали *широке визнання у сучасній етнології*»²⁰. При цьому вчена подає й відповідний перелік імен, у якому «сучасну етнологію», з її погляду, презентують винятково московські радянські етнологи – Ю. Бромлей, С. Арутюнов, М. Губогло, М. Крюков і філолог Ф. Філін. Звісно, чекати новаторських теоретичних підходів до розкриття специфіки етнічної свідомості через мовний аспект (зокрема й білорусів) у пропонованій монографії не доводиться, тому в ній можна побачити доволі відому картину, коли на готову схему нанизуються потрібні факти і робляться наперед заготовлені висновки.

Не менш безпорадно виглядає й запевнення Т. Мікуліч, що «білоруська етнологічна школа (? – К. І.) тривалий час ґрунтувалася на теоретично-методологічних напрацюваннях дослідників, *офіційно визнаних* (? – К. І.) у СРСР»²¹. По-перше, доволі сумнівним виглядає існування якоїсь «етнологічної школи» в Білорусі, адже ґрунтування на теоретично-методологічних засадах іншої школи автоматично позбавляє першу такого статусу. По-друге, попри усі тоталітарні методи керування наукою, в Радянському Союзі все ж таки ніколи не визнавали (і навпаки) учених «офіційно» і тим більше «не офіційно». Адже як і у сучасній Білорусі – це робила профільна «наукова» установа – ВАК. По-третє, судячи з монографії Т. Мікуліч, теоретична етнологія в Білорусі й надалі (на відміну від тих же московських учених) ґрунтується винятково на відповідних советських здобутках, яким сліпо довіряє дотепер.

¹⁷ Марозава С. Вёса і яе гаспадарка ў IX – XIII ст. // Гісторыя Беларусі : у 2 ч. – Ч. 1... – С. 37.

¹⁸ Коукель І., Крэнъ І. Старажытнае грамадства на тэрыторыі Беларусі // Гісторыя Беларусі : у 2 ч. – Ч. 1... – С. 31.

¹⁹ Самусік А. Станаўленне беларускага этнасу // Гісторыя Беларусі : у 6 т. – Т. 2 / Ю. Бохан [і інш.] ; рэдкал. : М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2008. – С. 545.

²⁰ Мікуліч Т. М. Мова і этнічная самасвядомасць. – Мінск : Навука і тэхніка, 1996. – С. 4.

²¹ Мікуліч Т. Этнічная самасвядомасць беларусаў: гісторыя вывучэння і сучасны стан праблемы // Весці Акадэміі Навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – Мінск, 1995. – № 2. – С. 97.

Методологічна розгубленість сучасних білоруських дослідників, за одночасного перебування в полоні марксистської схеми та намагання застосувати інший підхід, іноді призводить їх до вельми парадоксальних розчарувань. Скажімо, археолог Я. Рієр, аналізуючи мінливість «парадигм історичного розвитку», скрушно (хоча й не зрозуміло – з жалем, чи оптимізмом) нарікає, що «цивілізаційне сприйняття історичного процесу не виробило такого однозначного понятійного та пізнавального апарату, який був, наприклад, в історичному матеріалізмі»²². Подібний світогляд за радянського часу призвів, як відомо, до суцільної уніфікації дослідницького стилю, за яким настала й остаточна інфляція «творчості» радянських істориків. Втім, не важко перекоонатися, що в Білорусі досі є чимало носіїв старих пізнавальних схем, які не позбулися ностальгії за ними та транслюють советські стереотипи у сучасність. Навіть декларування деякими авторами намірів позбутися колишніх принципів у нових дослідженнях не вельми переконливі, адже вже на рівні термінологічного арсеналу простежується їхня глибока закоріненість у советську історіографічну традицію²³. Таким чином, і серед білоруських істориків поширеною є ілюзія, що сучасна історична наука позбулася «советського марксизму» та почала свій шлях із чистого аркушу, що властиво також сучасній російській історіографії²⁴.

Подібні та інші симптоми «синдрому комунізації істориків» виявилися досить живучими та не зникли разом із крахом тоталітарної системи. Більше того, як підкреслює Я. Калакура, вони демонструють властивість успадковуватись і передаватись як владі в її політиці історичної пам'яті, так і новим поколінням науковців²⁵, а особливо, – додамо від себе, – це помітно саме у сьгоднішній Білорусі. Ось, наприклад, як ставляться до західних теоретичних новацій у царині сучасних досліджень білоруської ідентичності молоді вчені М. Фабрикант і Ю. Царик: «Тривалий час у Республіці Білорусь проблематика національної ідентичності була віддана на відкуп незалежній (? – К. І.) та опозиційній громадськості. Це привело до *засилля* в гуманітарній сфері *доволі примітивних* схем і концепцій, в основному *західного походження*»²⁶. Характерно, що сучасною білоруською молоддю дослідницька незалежність, громадянська опозиційність режиму та західні наукові концепції ставляться в один семантичний ряд із неприхованим негативним контекстом явищ, які «силують» усталений «порядок речей», у тому числі в науці.

Схожу позицію щодо пріоритетності «советськості» продемонструвала й аспірантка з БДУ М. Равченко, аналізуючи все ту ж проблематику національної ідентичності білорусів. На її думку, два десятиліття існування

²² Рієр Я. Парадигмы исторического развития: стабильность или изменчивость (на примере средневековых цивилизаций) // XXI век: актуальные проблемы исторической науки / редкол. : В. Сидорцов (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2004. – С. 60.

²³ Мірановіч Я. Праблемы тэрміналогіі ў беларускай гістарыяграфіі // Гістарычны Альманах: навуковы гістарычны і краязнаўчы часопіс. – Гародня, 2001. – Т. 4. – С. 136.

²⁴ Крих С. Быть марксистом: крест советского историка // Історіографічні дослідження в Україні / гол. ред. В. Смолій. – К. : Інститут історії України НАНУ, 2012. – Вип. 22. – С. 169.

²⁵ Калакура Я. «Синдром комунізації» істориків і його живучість у пострадянській українській історіографії. – С. 75.

²⁶ Фабрикант М., Царик Ю. Белорусский народ как реальность (Особенности и проблемы национальной самоидентификации белорусов) // Беларуская думка. – 2009. – № 8. – С. 62.

незалежної Білорусі «ні на мить не зробили нас більше білорусами, не змусили нас згадати про свою рідну мову». Причиною цього історик вважає період «брежнєвського застою», коли «“сите” та спокійне існування *примусило нас* переосмислити можливість національної ідентифікації». Оскільки «нам значно легше пристосуватися до системи, ніж докорінно змінювати її», постільки, – переконана вона, – сучасна білоруська національна ідентичність має враховувати «радянську суспільну та міжнаціональну специфіку», на основі чого, буцімто, постане «національний самообраз білоруса у сучасному постіндустріальному суспільстві»²⁷. Не важко помітити, що якраз методологічна невизначеність зумовлює подібні теоретичні деформації у поглядах молодих білоруських учених, які безуспішно прагнуть «примирити» (а подекуди й прямолінійно та примітивно «схрестити») у своїх поглядах советські та західні підходи.

Сучасна білоруська історіографія загалом демонструє майже цілковите ігнорування «західної» теоретичної думки і в царині історіографії, і в царині етнології. На думку О. Шутової, білоруських фахівців чомусь досі «лякає перспектива зазіхання на святе – “советську імперію”». Хоча саме дослідження проблем ідентичності в рамках так званих постколоніальних студій, поширених якраз у західній історіографії, з погляду вченої, можуть допомогти «розвінчати» чимало проблем «білоруської ідентичності», а «наші “тутейшасць” і “західнорусизм” можуть якраз стати точкою відліку такого аналізу»²⁸. Зі свого боку, західні дослідники також змушені констатувати надзвичайну методологічну слабкість і застарілість пострадянської білоруської історіографії²⁹, пов’язуючи це зокрема із компартійними заборонами на відповідні дискусії поза союзним центром, які й зумовили нинішню наукову стагнацію у цій царині гуманітаристики.

Дорікаючи білоруському гуманітарному дискурсу за відстороненість від сучасного світового історіографічного процесу та його майже повністю негативне сприйняття, О. Шутова не менш іронічно зауважує: «Американська історіографія – де “методологічні брижі”, нам (тобто, білорусам. – К. І.) не потрібна, тим більше не потрібні епістемологічні рефлексії та сумніви, породжені на зарубіжному ґрунті. Всі ці “цивілізаційні підходи”, “психоісторії”, “синергетики” – під один гребінець, на смітник! “На смітник”, звісно, простіше, тільки ось хто від цього виграє?». Дослідниця, навпаки, закликає колег якомога швидше й активніше переймати західне історичне мислення та «вестернізувати» сучасну білоруську історіографію, аби позбутися поширеної в ній ілюзії щодо її ізолюваного чи «автономного плавання» в океані історіографії західної. О. Шутова переконана: «Якщо ми хочемо увійти до кола світової історіографії, то “вестернізація” неминуча, а для цього треба засвоювати і західну манеру історичного мислення – історичну

²⁷ Равченко М. Белорус в советском социуме: национальная идентификация // Российские и славянские исследования : науч. сб. – Вып. 8 / редкол. : А. Сальков, О. Яновский (отв. редакторы) [и др.]. – Минск : БГУ, 2013. – С. 118, 119.

²⁸ Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – С. 116–117.

²⁹ Лінднэр Р. Гісторыкі і ўлада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусы XIX–XX ст. / пер. з ням. – СПб. : Неўскі прасцяг, 2005. – С. 480–481.

епістемологію або історіографію»³⁰. Водночас слід підтримати й справедливе застереження А. Нечухріна – досягнення методологічної «багатоманітності» на місці попереднього «єдиномислія» зовсім не означає істотного підвищення наукового рівня досліджень³¹.

Новітня білоруська історіографія, втім, дотепер перебуває у стані методологічного колапсу, спираючись переважно на старий формаційний підхід і стихійний позитивізм, доволі боязко звертаючись як до альтернативи – навіть до так званої «цивілізаційної парадигми». Щоправда робить це доволі механістично, за звичкою шукаючи в останній готові методологічно-теоретичні рецепти, котрі заледве не відразу сприятимуть виходу білоруської історіографії на якісно новий рівень, чого, звісно, бути не може. На початку 2000-х рр. мав місце доволі показовий щодо цього епізод, коли Міністерство освіти РБ затвердило програму для вищої школи, з рекомендацією вивчати історію Білорусі в контексті світових цивілізацій. Невдовзі самі ж білоруські історики змушені були констатувати, що автори більшості нових підручників істотно викривили цю пропозицію, а частина взагалі проігнорувала. Н. Ковальова наводить зокрема приклад, коли у посібнику, заявлене розкриття національної історії в контексті цивілізаційного підходу, подавалося з поділом останнього на давній світ, середні віки, нову та новітню історію³².

Не менш промовистим варто визнати і те, що концептуальною основою курсу «Історія Білорусі в контексті світової цивілізації», «грунтованого на цивілізаційному підході до дослідження історії», на думку колективу кафедри історії Білорусі нового та новітнього часу БДУ, є все той же постулат попередньої методологічної схеми – «соціальний прогрес як вдосконалення суспільства». Нехтування ж навіть основами того, що визначається як «цивілізаційний підхід», засвідчує і оголошення Білорусі у цьому курсі окремою «локальною цивілізацією»³³. (Загалом, невігластво багатьох білоруських істориків у сучасних теоретичних і методологічних аспектах породжує нерідко сумні історіографічні курйози. Одним із таких слід визнати своєрідний «методологічний гібрид», вигаданий А. Тарасом і означений ним як «концепція локальних цивілізацій Тойнбі–Гумільова»³⁴.) Причому однією з основних проблем білоруської історіографії у застосуванні цивілізаційного підходу є якраз вирішення питання: до якої власне з цивілізацій належить Білорусь – західноєвропейської, православної чи ще якоїсь?

Розуміння ж цивілізаційного підходу в такому ключі по суті становить собою підміну понять «етнос» і «нація» визначенням «цивілізація» (вельми

³⁰ Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – С. 142, 144.

³¹ Нечухрин А. Развитие методологической базы исторических исследований в Республике Беларусь // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: у 4 ч. – Ч. 1 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С. 36.

³² Ковальова Н. О месте цивилизационного подхода в изучении истории Беларуси // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: у 4 ч. – Ч. 1 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна: ГрДУ, 2003. – С. 87–90. – С. 87.

³³ Кулеш Л., Осипова Л. Об изучении курса «История Беларуси в контексте мировой цивилизации» // Працы гістарычнага факультэта БДУ: навук. зб. – Вып. 2 / рэдкал.: У. Коршук (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2007. – С. 179, 180.

³⁴ Тарас А. Краткий курс истории Беларуси. IX–XXI вв. – Минск: Харвест, 2013. – С. 5.

показовою в такому сенсі є назва розділу «Білорусь на тлі інших цивілізацій» у підручнику «Етнографія Білорусі»³⁵). Можна погодитись із В. Шнірельманом, що в такому разі етнос, який вважає себе окремою цивілізацією (у нього мова йде зокрема про «російський етнос»), створює по суті ґрунт для бурхливих, хоч і безплідних, дискусій, хто гідний статусу цивілізації, а хто ні, чим знищується принцип рівноправності культур. Дослідник водночас впевнений, що мода на цивілізаційний підхід зумовлена якраз пострадянською кризою марксизму-ленінізму як наукової парадигми та пошуком йому заміни. При цьому, дотепер попит на цивілізаційний підхід (і в Росії, і в Білорусі), – переконаний він, – диктується зовсім не науковими, а ідеологічними та політичними факторами. Незважаючи на те, що наукові основи цього підходу досі залишається слабко розробленими³⁶.

Популярність цивілізаційного підходу в пострадянських історіографіях забезпечили глобалізм основних схем, їхня телеологічність, визначення «цивілізації» як одвічної сутності, амбіція до остаточного знання та, не в останню чергу, відверте межування з паранаукою (особливо у випадку Л. Гумільова)³⁷. Втім, і надалі залишається поширеною думка, що цивілізаційний підхід є антиподом, альтернативою чи заміником формаційно-стадіальної інтерпретації історії³⁸. Відсутність ґрунтовних методологічних розробок цивілізаційної теорії в усіх сучасних східнослов'янських історіографіях, за влучним означенням В. Гончаревського, призвела до того, що вона перетворилася з «цивілізаційної методології» на «цивілізаційну термінологію»³⁹. Солідаризується з ним ще один український історик – І. Куций⁴⁰. Відтак, сьогодні теорія цивілізацій частіше використовується як данина моді, аніж як окрема наукова методологія. В результаті, дедалі більше дослідників ставляться до неї «насторожено-критично»⁴¹, небезпідставно наголошуючи, що взагалі поняття «цивілізація» є радше результатом розумової абстракції істориків, а отже, сприймається не як об'єктивна реальність, а її репрезентація⁴², тобто як уявлена спільнота.

Розмитість «цивілізаційної ідентичності» Білорусі простежується й у спробах студювання білоруськими істориками етнічної історії східних слов'ян саме в означеному ключі. Приміром, Я. Рієр прямо заявляє, що «середньовічну історію білоруських земель можна визначити як цивілізаційно

³⁵ Федоров И. Создание виртуального учебного пособия «Этнография Беларуси» // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. – Вып. 2 / рэдкал. : С. Ходзін (адказ. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2005. – С. 70.

³⁶ Шнірельман В. Время цивилизации: цивилизационный подход как национальная идея // Российская модернизация: размышляя о самобытности : сб. ст. / под ред. Э. Паина и О. Волкогоновой. – Москва : Три квадрата, 2008. – С. 198, 199.

³⁷ Портнов А. «Західні» категорії в українській пострадянській історіографії: мовні зміни в епоху перекладів // Україна Модерна. – Ч. 16. – К. ; Львів, 2010. – С. 162.

³⁸ Куций І. П. «Схід» і «Захід» в українській історіографії (кінець XVIII – початок XX ст.): генеза цивілізаційної ідентичності : дис. д-ра іст. наук : 07.00.06. – Черкаси, 2017. – С. 42.

³⁹ Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). – К. : Логос, 2011. – С. 161.

⁴⁰ Куций І. Категорія «цивілізаційна ідентичність» як об'єкт історіографічного дослідження: сучасні інтерпретації // Український історичний журнал. – 2014. – № 6. – С. 114.

⁴¹ Ионов И. Н. Цивилизационное сознание и историческое знание: проблемы взаимодействия. – Москва : Наука, 2007. – С. 7.

⁴² Куций І. П. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. – С. 23.

нестабільну», хоч від початку «її характеризували загальні східнослов'янські риси». Автор доволі гіпотетично та сумнівно припускає навіть можливість існування на той момент окремої «східноєвропейської цивілізації»⁴³. Специфіку останньої, як і критерії для її виокремлення у середньовічному світі, автор, звісно, не обґрунтовує, хоча подібний інструменталізм, з нашого погляду, також не дозволяє з'ясувати етнічну специфіку східнослов'янських спільнот тієї доби.

Одним із засобів такого пояснення є доволі популярний в білоруській історіографії постулат із арсеналу цивілізаційної теорії, згідно якого білоруські терени здавна становлять собою своєрідне «цивілізаційне перехрестя». Саме так підходить до проблеми А. Латышонак, запевняючи, що «у нас завжди будуть дві душі»⁴⁴, натякаючи на поширеність православ'я та католицизму в Білорусі. При цьому «країною на роздоріжжі» або «розірваною країною» він називає й Росію, запевняючи, що «Москва надто слабка, аби бути центром особливої цивілізації»⁴⁵. В ракурсі цивілізаційного розколу дехто з білоруських дослідників намагається трактувати і нинішній українсько-російський конфлікт, причому білоруси у цій ситуації, начебто, виступають на одному боці з українцями як представники «східноєвропейської (білорусько-української) цивілізації» в протистоянні агресії «цивілізації євразійській (російській)»⁴⁶. Натомість дехто говорить, що тільки Україна є справжнім «цивілізаційним перехрестям» Степу, Азії та двох християнських Європ⁴⁷.

Прикладом заангажованого застосування цивілізаційного підходу в межах реконструкції етнічної історії східних слов'ян може бути зокрема текст О. Батраєвої щодо унікальності «східнослов'янської цивілізації», яка чомусь стала «заручником» міжцивілізаційного порубіжжя. З її статті стає зрозумілим, що винайдення чергової «цивілізації» (на цей раз «східнослов'янської») є все тим же намаганням сучасної білоруської історіографії вливати старе вино у нові міхи – на цей раз – спроба пошуку чергового «замінника» концепту «давньоруської народності» у вигляді «єдиного організму східних слов'ян». Звідси й дивна, на перший погляд, етнологізованість цивілізаційного підходу, що проглядається у синонімічному застосуванні понять «східнослов'янська цивілізація» = «східнослов'янський суперетнос». На думку дослідниці, саме в останньому протягом століть розмивалася «національна» ідентичність білорусів, що й визначає їхню «унікальність» у «контексті східного слов'янства»⁴⁸, хоча, що означає це «в контексті» – лишається неозвученим.

⁴³ Рьер Я. Сярэдневяковыя цивілізацыі і Беларусь // Беларусіка – Albaruthenica. – Кн. 21 : Гісторыя, культуралогія, мастацтвазнаўства : матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цивілізацый» (Мінск, 21–25 мая, 4–7 снеж. 2000 г.) / рэдкал. : В. Скалабан (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 27.

⁴⁴ Латышонак А. Нацыянальнасьць – Беларус. – Беласток ; Вільня : Беларускае Гістарычнае Таварыства, 2009. – С. 358.

⁴⁵ Латышонак А. Краіна Беларусь існуе з XVI стагодзя // Беларуская думка. – 2010. – № 1. – С. 84.

⁴⁶ Мурзенко П. От чего зависит национальная свобода? // Деды : дайджест публикаций о белоруской истории / под ред. А. Тараса. – Минск : Харвест, 2014. – Вып. 14. – С. 26.

⁴⁷ Дзярновіч О. Сны о Византии: место цивилизационного и культурного наследия Византии в регионе Пограничья Центрально-Восточной Европы // Перекрестки : журнал исследований восточноевропейского пограничья. – 2008. – № 1. – С. 45.

⁴⁸ Батраева О. На культурном пограничье (Беларусь как социокультурный тип в контексте восточного славянства) // Беларуская думка. – 2010. – № 2. – С. 102–107.

Таким чином, ми можемо констатувати, що спроби штучної заміни формаційного підходу цивілізаційним сучасними білоруськими дослідниками в цілому виглядають невдалими та безперспективними. Ігнорування ж ними решти новітніх підходів, що визначають світовий гуманітарний дискурс останніх десятиліть, зокрема й у форматі постмодерних практик, зумовлюють доволі сумне становище сучасної білоруської історіографії, котру можна охарактеризувати як «річ у собі та для себе».

Прикметно, що поява цивілізаційної теорії в історіографіях на пострадянському просторі співпала за часом із зміною методологічних орієнтирів у світовій історіографії, зумовленої так званим «постмодерністським викликом». На думку В. Гончаревського, це покликало до життя й тенденцію до взаємозв'язку цивілізаційного підходу із впливовою течією «нової культурної історії»⁴⁹. Однак, якщо цивілізаційний підхід хоча б тимчасово привернув увагу білоруських істориків, то постмодерністський методологічний плюралізм і надалі залишається для них справжньою terra incognita. Такий же діагноз ставить і білоруська дослідниця О. Шутова: «Постмодерну в білоруській історіографії поки що немає»⁵⁰. Монографія цієї дослідниці, видана 2007 р., загалом лишається єдиною спробою змінити ситуацію в методологічному кліматі сучасної білоруської історіографії й, на жаль, поки що безуспішною.

Єдиною реакцією на цю книгу в Білорусі стала рецензія відомого історика Е. Іоффе, котрий загалом прихильно поставився до намагання авторки зробити по суті «переклад» для сучасних білоруських дослідників основних аспектів «постмодерна» та «постмодернізму»⁵¹. Водночас учений так само висловив сподівання, що цей твір стане певним поштовхом для білоруської історіографії в напрямі переосмислення своєї методологічної спрямованості. Доводиться натомість знову процитувати О. Шутову, оскільки досі «історики в Білорусі все ще тяжіють до декларування свого “імунітету” від “хвороби постмодерну”, з її гризотними сумнівами та рефлексивною напругою», а тому «білоруським історикам, очевидно, ще тільки належить зробити головні кроки до вивчення постмодерну»⁵².

Навіть ті несміливі спроби деяких дослідників щодо залучення «постмодерних» теоретичних підходів, які присутні у сучасному білоруському гуманітарному дискурсі, досить часто грішать загальним нерозумінням цієї новітньої парадигми в науці. Зокрема це виявляється у переінакшенні ними «на власний лад» термінології й трактуванні базових категорій за «старими» стандартами. Неприхованим залишається й дальший потяг до пошуку в межах

⁴⁹ Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід в сучасній українській історіографії (1991–2009) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – С. 6.

⁵⁰ Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – С. 153.

⁵¹ Иоффе Э. Проблема идентичности в мировой и белорусской историографии (рецензия на монографию О. М. Шутовой «Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века») // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: навук. зб. – Вып. 5 / рэдкал. У. Сідарцоў (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БГУ, 2009. – С. 169.

⁵² Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – С. 16, 20.

«західного» постмодерну тієї «єдиної» універсальної теорії та методології, що могла б стати новою «пояснювальною схемою» як було в рамках совєтської ідеологізованої історіографії. Повністю ігнорується сучасними білоруськими вченими й явище конструктивізму в історіографії, зокрема в етнічному та національному вимірах, у тому числі й щодо так званих «уявлюваних» спільнот. Останній аспект, на думку О. Шутової, міг би чимало зарадити й у розумінні білоруської етнонаціональної історії, якби фахівці не ігнорували його теоретичної складової, запропонованої західною наукою⁵³.

На наше переконання, епістемологічні практики, пропоновані постмодерністськими методологіями, як і будь-які інші інтелектуальні наукові моделі, не можуть виступати в ролі остаточного (чи тим більше єдиного) каркасу для пізнання минулого. Відтак, фобії сучасної білоруської історіографії відносно «викликів постмодерну» виглядають доволі нелогічними, адже, як відзначає Є. Доманська, «не існує способу виявлення кращої теорії чи провідного способу вивчення історії»⁵⁴. Не кращими в цьому сенсі є й постмодерністські теоретично-методологічні підходи, попри всю їхню провокативність і контрверсійність. Важливо також усвідомити, що постмодерністська парадигма не становить якогось альтернативного підходу на заміну усталеному науковому світогляду, а є черговим (сучасним) етапом у загальносвітовому розвитку всієї науки, уникання якого не лише посилить регрес історіографії, але й просто неможливе та недоцільне. Згідно міркувань І. Колесник, і критики, і апологети постмодернізму сходяться в тому, що це лиш етап в усвідомленні цілісності, котрий створює передумови для виникнення нового синтезу⁵⁵.

Засвоєння навіть частини із цих методик здатне на сучасному етапі здійснити визначально-позитивний вплив на білоруську історіографію (й не тільки на неї). Історіографічна користь від такого процесу, згідно міркувань М. Філіповича, очевидна ще й тому, що «постмодернізм не витворив якоїсь строгої, когерентної системи і не дає жодного простого рецепту»⁵⁶, а отже, залишає чимало варіантів відповіді на різноманітні «виклики». Схожу позицію демонструє й М. Філюшкін відносно такої ж методологічної кризи в російській історіографії: «У такій ситуації історичний постмодернізм може відіграти роль подразника, котрий просто примусить істориків підступити до втілення сучасних гуманітарних методологій і тим самим допоможе подолати застій історичної думки»⁵⁷. Засвоєння уроків «постмодерністського виклику», крім іншого, дає можливість глибше зрозуміти ті процеси, що визначали розвиток

⁵³ Там само. – С. 102–103.

⁵⁴ Доманська Э. Философия истории после постмодернизма. – Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – С. 31.

⁵⁵ Колесник И. Историческая наука и историческое искусствознание в конце XX в.: методологический аспект // Харківський історіографічний збірник. – Харків : НМЦ «СД», 2000. – Вип. 4. – С. 18.

⁵⁶ Філіпович М. Смертельна загроза чи нові перспективи? (Про постмодернізм в історіографії) // Український гуманітарний огляд / за ред. Н. Яковенко. – Вип. 13. – К., 2009. – С. 14.

⁵⁷ Філюшкін А. «Постмодерністський виклик» і його вплив на сучасну теорію історичної науки // Топос : Філософсько-культурологічний журнал. – Вільнюс, 2000. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://topos.ehu.lt/journal>.

історичної науки та виявити їхні нові виміри⁵⁸. Та обставина, що історія науково важко піддається пізнанню, ще не означає, що не існує адекватного підходу до джерел і правильної реконструкції історичних фактів.

Отже, більшість теоретично-методологічних вад, властивих сучасній білоруській історіографії багато в чому зумовлені її самоізоляцією та небажанням фахівців навіть спробувати переосмислити зашкарублі історіографічні стереотипи, в тому числі й відносно етнічної історії східнослов'янських спільнот. Саме тому доводиться констатувати відчутну стагнацію білоруського гуманітарного простору у цій площині пізнання минулого. Звідси, й дотепер найбільш популярним етноісторичним міфом лишається трактування етнічного минулого східних слов'ян винятково через призму так званої «спільної колиски», відомої як «давньоруська народність». З іншого боку, якраз і слабка теоретично-методологічна складова праць «незалежних» білоруських істориків часто не дозволяє протиставити цій «офіційній теорії» притомні контрверсії східнослов'янського етногенезу, котрі, як правило, мають вигляд такого самого, нічим, крім націоналістичних емоцій, не обгрунтованого міфу.

Bibliography:

1. Shutova O. Culinary discourses of Belarusian nationalism: On «truly Belarusian cuisine» and «potato-eaters» // Схід–Захід: іст.-культ. зб. – Вип. 16–17 : Неоантиколоніалізм vs неоімперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі / за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевич. – Харків : НТМТ, 2013. – С. 247–268.
2. Waszkiewicz J. Odmiany współczesnej białoruskiej tożsamości // Annus Albaruthenicus. – Vol. 11. – Krynki : Villa Sokrates, 2010. – S. 41–58.
3. Афанасьев Ю. Феномен советской историографии // Отечественная история. – 1996. – № 5. – С. 146–168.
4. Батраева О. На культурном пограничье (Беларусь как социокультурный тип в контексте восточного славянства) // Беларуская думка. – 2010. – № 2. – С. 102–107.
5. Беларусы : у 8 т. – Т. 3 : Бандарчык В. К. Гісторыя этналагічнага вывучэння / АН Беларусі, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Бел. навука, 1999. – 365 с.
6. Гончаревський В. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991–2009). – К. : Логос, 2011. – 220 с.
7. Дзярновіч О. Сны о Византии: место цивилизационного и культурного наследия Византии в регионе Пограничья Центрально-Восточной Европы // Перекрестки : журнал исследований восточноевропейского пограничья. – 2008. – № 1. – С. 35–60.
8. Доманска Э. Философия истории после постмодернизма. – Москва : «Канон+» РООИ «Реабилитация», 2010. – 400 с.

⁵⁸ Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: социальные теории и историографическая практика. – Москва : Круг, 2011. – С. 410.

9. Жмуровский С. Белорусская историография о трансформации белорусского общества // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця : у 4 ч. – Ч. 4 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна : ГрДУ, 2003. – С. 14–17.

10. Ионов И. Н. Цивилизационное сознание и историческое знание: проблемы взаимодействия. – Москва : Наука, 2007. – 499 с.

11. Казакевіч А. «Арыенталізм», альбо некалькі заўваг пра «казус Беларусь» // ARCNE. – 2005. – № 6. – С. 55–63.

12. Казакевіч А. Ідэалягічная інфраструктура беларускае палітыкі // ARCNE. – 2006. – № 12. – С. 31–42.

13. Калакура Я. «Синдром комунізацыі» історыкаў і яго жывучыць у пострадянскай украінскай історыяграфіі // Історык і Влада : калектыўна монографія / відп. ред. В. Смолій. – К. : Інститут історіі Украіны НАНУ, 2016. – С. 55–76.

14. Калакура Я. Комплекс «совковості» пострадянскай історыяграфіі // Украіна-Європа-Світ : зб. наук. пр. Серія : Історыя, міжнародні відносіны. – 2015. – Вып. 16. – С. 163–174.

15. Кіштываў А. Падвядзенне вынікаў альбо зьвядзенне рахункаў? // ARCNE. – 2007. – № 7–8. – С. 23–30.

16. Ковалёва Н. О месте цивилизационного подхода в изучении истории Беларуси // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця : у 4 ч. – Ч. 1 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна : ГрДУ, 2003. – С. 87–90.

17. Колесник И. Историческая наука и историческое искусствоведение в конце XX в.: методологический аспект // Харківський історыяграфічний збірник. – Харків : НМЦ «СД», 2000. – Вып. 4. – С. 9–19.

18. Крих С. Быть марксистом: крест советского историка // Історыяграфічны дослідаў в Украіні / гол. ред. В. Смолій. – К. : Інститут історіі Украіны НАНУ, 2012. – Вып. 22. – С. 153–176.

19. Кулеш Л., Осипова Л. Об изучении курса «История Беларуси в контексте мировой цивилизации» // Працы гістарычнага факультэта БДУ : навук. зб. – Вып. 2 / рэдкал. : У. Коршук (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2007. – С. 179–181.

20. Куций І. Категорія «цивілізацыйна ідэнтычнасць» як аб'ект історыяграфічнага дослідаў: сучасныя інтэрпретацыі // Украінський історыяграфічны журнал. – 2014. – № 6. – С. 113–122.

21. Куций І. П. Цивілізацыйны ідэнтычнасці в украінскай історыяграфіі кінца XVIII – пачатку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2016. – 480 с.

22. Латышонак А. Краіна Беларусь існуе з XVI стагоддзя // Беларуская думка. – 2010. – № 1. – С. 80–87.

23. Латышонак А. Нацыянальнасць – Беларус. – Беласток ; Вільня : Беларуская Гістарычнае Таварыства, 2009. – 558 с.

24. Лінднэр Р. Гісторыкі і ўлада: нацыятворчы працэс і гістарычная палітыка ў Беларусы XIX–XX ст. / пер. з ням.. – СПб. : Неўскі прасцяг, 2005. – 540 с.

25. Марозава С. Этнагенез беларусаў ці этнічныя працэсы на беларускіх землях у XIII–XVI ст. // Гісторыя Беларусі : у 2 ч. – Ч. 1 : Са старажытных часоў да канца XVIII ст. / І. Крэнь [і інш.]. – Мінск : РІВШ БДУ, 2000. – С. 302–330.

26. Мікуліч Т. М. Мова і этнічная самасвядомасць. – Мінск : Навука і тэхніка, 1996. – 159 с.

27. Мікуліч Т. Этнічная самасвядомасць беларусаў: гісторыя вывучэння і сучасны стан праблемы // Весці Акадэміі Навук Беларусі. Серыя гуманітарных навук. – Мінск, 1995. – № 2. – С. 97–102.

28. Мірановіч Я. Праблемы тэрміналогіі ў беларускай гістарыяграфіі // Гістарычны Альманах: навуковы гістарычны і краязнаўчы часопіс. – Гародня, 2001. – Т. 4. – С. 136–138.

29. Нечухрин А. Развитие методологической базы исторических исследований в Республике Беларусь // Актуальные проблемы истории Беларуси: стан, здабыткі і супярэчнасці, перспектывы развіцця: у 4 ч. – Ч. 1 / пад рэд. І. Крэня, У. Навіцкага, І. Змітровіча. – Гродна : ГрДУ, 2003. – С. 36–48.

30. Нечухрин А., Рамазанов С. Содержание понятия «кризис историографии» // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны : навук. зб. – Вып. 3 / рэдкал. : У. Сідарцоў [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2007. – С. 35–46.

31. Портнов А. «Західні» катэгорыі в украінській пострадянській історіографії: мовні змяні в эпоху перекладів // Украіна Модерна. – Ч. 16. – К. ; Львів, 2010. – С. 153–182.

32. Равченко М. Белорус в советском социуме: национальная идентификация // Российские и славянские исследования : науч. сб. – Вып. 8 / редкол. : А. Сальков, О. Яновский (отв. редакторы) [и др.]. – Минск : БГУ, 2013. – С. 115–120.

33. Репина Л. П. Историческая наука на рубеже XX–XXI вв.: социальные теории и историографическая практика. – Москва : Кругъ, 2011. – 560 с.

34. Риер Я. Парадигмы исторического развития: стабильность или изменчивость (на примере средневековых цивилизаций) // XXI век: актуальные проблемы исторической науки / редкол. : В. Сидорцов (отв. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2004. – С. 59–61.

35. Рыер Я. Сярэдневяковыя цывілізацыі і Беларусь // Беларусіка – Albaruthenica. – Кн. 21 : Гісторыя, культуралогія, мастацтвазнаўства : матэрыялы III Міжнар. кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў дыялогу цывілізацый» (Мінск, 21–25 мая, 4–7 снеж. 2000 г.) / рэдкал. : В. Скалабан (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2001. – С. 24–27.

36. Самусік А. Станаўленне беларускага этнасу // Гісторыя Беларусі : у 6 т. – Т. 2 / Ю. Бохан [і інш.] ; рэдкал. : М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Экаперспектыва, 2008. – С. 541–567.

37. Смоленчук А. Прощание с имперским нарративом? // Ab Imperio. – 2008. – № 4. – С. 373–389.

38. Тарас А. Краткий курс истории Беларуси. IX–XXI вв.. – Минск : Харвест, 2013. – 544 с.
39. Фабрикант М., Царик Ю. Белорусский народ как реальность (Особенности и проблемы национальной самоидентификации белорусов) // Беларуская думка. – 2009. – № 8. – С. 62–67.
40. Федоров И. Создание виртуального учебного пособия «Этнография Беларуси» // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. – Вып. 2 / рэдкал. : С. Ходзін (адказ. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БДУ, 2005. – С. 68–74.
41. Филошкин А. «Постмодернистский вызов» и его влияние на современную теорию исторической науки // Топос : Философско-культурологический журнал. – Вильнюс, 2000. – № 3 [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://topos.ehu.lt/journal>.
42. Філіпович М. Смертельна загроза чи нові перспективи? (Про постмодернізм в історіографії) // Український гуманітарний огляд / за ред. Н. Яковенко. – Вип. 13. – К., 2009. – С. 9–29.
43. Чигринов П. Г. История Беларуси. – 2-е изд., доп.. – Минск : Польша, 2002. – 432 с.
44. Шнирельман В. Время цивилизации: цивилизационный подход как национальная идея // Российская модернизация: размышляя о самобытности : сб. ст. / под ред. Э. Паина и О. Волкогоновой. – Москва : Три квадрата, 2008. – С. 198–234.
45. Шутова О. М. Историография и постмодерн: вопрос об идентичности во второй половине XX – начале XXI века. – Минск, 2007. – 191 с. – Рукопис [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.shutova.com.

Kostiantyn Iwangorodsky

Methodological approaches to the ethnogenesis of Eastern Slavic communities in modern Belarusian historiography

Abstract

Modern Belarusian historiography is in a bifurcated condition, conditioned by the conservative ideology of A. Lukashenko's political regime. Most of Belarusian historians are trying to be loyal to the authorities, so their methodological standards remain predominantly Soviet. The desire to give such views the modern techniques appearance only increases the scientific stagnation of the Belarusian humanitarian space. Modern «national» historiography representatives in Belarus also do not want to re-equip their methodological arsenal, that's why their attempts to resist «official» version of history are unproductive. The imperfection of theoretical and methodological approaches and ethno-historical terminology in the Belarusian researchers' writings is especially noticeable in their trying to reconstruct ethnic history of the Eastern Slavic communities, first of all, in regard to the Belarusian ethnogenesis. So the most popular ethno-historical myth/stereotype in Belarusian

historiography is still the interpretation of the Eastern Slavs' ethnic past exclusively through the prism of the so-called «common cradle».

Key words: historiography, methodology, modern Belarusian historiography, ethnic history, ethnogenesis, Eastern Slavs, Belarusians.